

DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2\(174\).09](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2(174).09)
УДК 796.17:159.9

Бачинська Н.В.В.,
к.фіз.вих., доцент, ст. викладач
кафедри спеціальної фізичної підготовки,
Порохнявий А.В., ст. викладач
кафедри спеціальної фізичної підготовки,
Рогальський В.І., викладач
кафедри спеціальної фізичної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОЗНАК МАСКУЛІННОСТІ ТА ФЕМІНІННОСТІ СПОРТСМЕНІВ (НА ПРИКЛАДІ СПОРТИВНОЇ АКРОБАТИКИ)

У статті представлено дослідження у визначенні ступеню прояву інверсії статевого диморфізму за допомогою вивчення психологічних типів (поведінкові показники маскулінності/фемінінності) за методикою Сандри Бем (S. Bem) у акробатів різного амплуа та статі й осіб, що не займаються спортом. В дослідженнях приймали участь спортсмени, що спеціалізуються в парно-групових видах спортивної акробатики та особи того ж віку, що не займаються спортом. Дівчата-акробатки були розподілені на 2 групи: 1) амплуа ті, що вгорі (n=32), пубертатного віку (13,96±1,02), 2) амплуа ті, що посередині та внизу, (n=42), юнацького віку (19,36±2,86). Юнаки-акробати: 1) амплуа ті, що вгорі (n=32), середній вік 14,88±2,32; 2) амплуа ті, що посередині та внизу (n=48), середній вік 20,38±2,89. Спортивна кваліфікація спортсменів: новачки, субеліта та елітні атлети. Усім піддослідним було запропоновано методику визначення гендерної ідентифікації особистості (психологічної статі) за S. Bem, в основі якої є визначення ступені маскулінності, фемінінності та андрогінності особистості. Виявлено, що у спортсменок, що спеціалізуються у парно-групових видах акробатики, 12-25 років (амплуа ті, що вгорі) до маскулінного типу гендерної ідентичності віднесені 10 % респонденток, до андроморфного – 90 %. У тих, хто не займається спортом: маскулінність – 3 %, фемінінність – 10 %, андрогінність – у 87 % випробуваних. У хлопців-акробатів виявлено у 45 % ознаки маскулінності, 55 % – андрогінність. У осіб, що не займається спортом: маскулінність – 30 %, андрогінність – 70 %. У акробаток 16-23 років (амплуа ті, що посередині та внизу: маскулінність – 20 %, андрогінність – 80 %. Фемінінний тип особистості не виявлено у жодній з спортсменок. У дівчат-акробаток обох амплуа отримані данні тестування за методикою психологічної статі свідчать про зміщення від фемінінного типу гендерної ідентифікації до маскулінного та андрогінного типів.

Ключові слова: психологічна стать, методика S. Bem, акробатика, маскулінність, фемінінність, андрогінність.

Bachynska N.V.V., Porohnyaviy A.V., Rohalsky V.I. Peculiarities of the formation of psychological signs of masculinity and femininity in athletes (on the example of sports acrobatics). The article presents a study of determining the degree of manifestation of inversion of sexual dimorphism using the study of psychological types (behavioral indicators of masculinity/femininity) according to the method of Sandra Bem (S. Bem) in acrobats of various roles and genders and non-athletes. Athletes specializing in pair and group sports acrobatics and persons of the same age who do not play sports took part in the research. Acrobatic girls were divided into 2 groups: 1) roles at the top (n=32), puberty age (13.96±1.02), 2) roles in the middle and at the bottom (n=42), youth age (19.36±2.86). Young acrobats: 1) roles above (n=32), average age 14.88±2.32; 2) roles in the middle and below (n=48), average age 20.38±2.89. Sports qualification of athletes: beginners, sub-elite and elite athletes. All subjects were offered the method of determining a person's gender identification (psychological sex) according to S. Bem, which is based on determining the degree of masculinity, femininity and androgyny of an individual. It was found that 10% of female respondents, 12-25 years old (the roles above), specializing in pair-group acrobatics, belong to the masculine type of gender identity, and 90% to the andromorphic type. In those who do not do sports: masculinity – 3%, femininity – 10%, androgyny – in 87% of the subjects. 45% of male acrobats showed signs of masculinity, 55% – androgyny. In people who do not do sports: masculinity – 30%, androgyny – 70%. Acrobats aged 16-23 (the roles in the middle and below: masculinity – 20%, androgyny – 80%). Feminine personality type was not found in any of the athletes. In female acrobats of both roles, the test data obtained using the psychological gender method indicate a shift from the feminine type of gender identification to the masculine and androgynous types.

Key words: psychological gender, S. Bem's technique, acrobatics, masculinity, femininity, androgyny.

Постановка проблеми. В останні роки проводяться значні дослідження, що присвячені статевому диморфізму та їх проявам у різних видах спорту. В науковій літературі, серед багатьох вчених та дослідників, тематика формування психологічних ознак (поведінкові показники) фемінінності та маскулінності, спостерігаються суперечливі висновки, зокрема, чи являється особистісний компонент вродженим або придбаним в процесі розвитку особистості або занять спортом [5, 6].

Самоідентифікація особистості у різних видах діяльності відбувається відповідно до ролі, яку прийнято у цій діяльності. Стосовно ідентифікації спортсменів, то їх роль формується на початку спортивної кар'єри, а потім продовжується вже після завершення кар'єри [1, с. 220; 8].

Існує певна думка, що дівчата, що займаються маскулінними видами спорту (єдиноборства, важка атлетика тощо) мають маскулінні риси, звертаючи увагу на їх морфологічні особливості та поведінку. Тому у низці публікацій науковці дискутують з приводу того, чи не виявиться надмірно сильною ідентифікація зі спортивною роллю на шкоду гендерній ідентифікації. Це може бути пов'язано з тим, що в спорті наявність маскулінних якостей являється фактором успіху, а за його межами ці маскулінні якості можуть бути менш ефективними у міжособистісних відносинах [9, с. 490].

Всі ці висловлювання у науковому колі дискутувань ускладнюють гендерну ідентифікацію спортсменів. Тому розширення вже існуючих знань процесу формування та становлення гендерної ідентичності можуть значно допомогти у вивченні питань узгодження спортивної та гендерної спортивної ролей [4].

Відомими фактом являється те, що сильна ідентифікація спортсменів з їхньою спортивною роллю починається в ранньому дитинстві, а потім продовжується у дорослі роки. Особливості психологічної статі формуються під впливом виховання у родині, через спілкування з іншими людьми, широкого кола соціальних умов [5].

У гендерній психології існує думка, що як особистісні, так й поведінкові відмінності між жінками та чоловіками виникають, перш за все як соціальний феномен, який не визначається природними факторами (наприклад, як морфологічні та фізіологічні відмінності) [3, с. 187].

Науковці з гендерних питань зазначають, що у дорослих атлетів спорт сприяє більшому закріпленню гендерних стереотипів у чоловіків, а маскулінні та фемінні види спорту більш диференційовано впливають на особистісні особливості жінок. Так, у дівчаток, що займаються спортом, відбувається формування андрогінного типу особистості з ухилом у маскулінну сторону, з тенденцією до зниження рівня тривожності. Хлопчики у спорті стають більш товариськими, відповідальними, мужніми, сміливими, але тривожність все ж таки зберігається [1, с. 221; 7].

Дослідженням гендерної ідентифікації особистості приділено увагу у низці публікацій, як українських, та і закордонних авторів: Dean, M. L., & Tate, C. C. (2016); Golden, C. R., & McHugh, M. C. (2016); Keener, E., & Mehta, C. M. (2017); Liben, L. S., & Bigler, R. S. (2015); Martin, C. L., Cook, R. E., & Andrews, N. C. Z. (2016); Mehta, C. M. (2015); Oksana Ivchenko, Olena Mitova Івченко О.М. (2021) [3, с. 188; 4-8].

Низка фахівців вважає, стосовно гендерної ідентифікації особистості, що не безпосередні заняття спортом впливають на психологічну стать, а вибір виду спорту або вузької спеціалізації може виявити схильність до занять з різною психологічною статтю (Бачинська Н.В., Забіяко Ю.О., Шуба В.О., 2018; Bem, S. L., 1995; Mehta, C., & Keener, E., 2016) [1, с. 220; 9, с. 491].

Ми вважаємо, що в спортивній акробатиці дослідження гендерної диференціації являється актуальним напрямком та дозволить значно розширити коло знань в контексті тематики маскулінізації дівчат-спортсменок.

Мета роботи – дослідження та визначення ступеню прояву інверсії статевого диморфізму за допомогою вивчення психологічних типів (поведінкові показники маскулінності/фемінності) за методикою Сандри Бем (S. Bem) у акробатів різного амплуа та статі й осіб, що не займаються спортом.

Методи дослідження: аналіз, синтез, методи соціологічних досліджень, методи математичної статистики.

Виклад основного матеріалу дослідження. В дослідженнях приймали участь спортсмени, що спеціалізуються в парно-групових видах спортивної акробатики та особи того ж віку, що не займаються *спортом*. Дівчата-акробатки були розподілені на 2 групи: 1) амплуа ті, що вгорі (n=32), пубертатного віку (13,96±1,02), 2) амплуа ті, що посередині та внизу, (n=42), юнацького віку (19,36±2,86). Юнаки-акробати: 1) амплуа ті, що вгорі (n=32), середній вік 14,88±2,32; 2) амплуа ті, що посередині та внизу (n=48), середній вік 20,38±2,89. Спортивна кваліфікація спортсменів: новачки, субеліта та елітні атлети.

Усім піддослідним було запропоновано методика визначення гендерної ідентифікації особистості (психологічної статі) за S. Bem, в основі якої є визначення ступені маскулінності, фемінності та андрогінності особистості. Опитувальник включає в себе 60 тверджень (тобто якостей), який кожен піддослідний оцінює особисто в собі наявність або відсутність перелічених у тесті якостей (відповіді передбачаються «так» або «ні»).

Андрогінність: величина індексу IS укладена в межах від -1 до +1. Маскулінність: індекс IS менше ніж -1. Фемінність: індекс IS більше ніж +1 – про фемінність. Якщо IS менше ніж -2,025 – яскраво виражена маскулінність, IS більше ніж +2,025 – яскраво виражена фемінність [1, с. 220].

Згідно методики Bem S. пропонуються такі особливості, якими маскулінність і фемінність розглядаються не як альтернативи, а як незалежні якості. Науковцями акцентується увага на тому, що висока фемінність у жінок та висока маскулінність у чоловіків зовсім не є гарантією психічного благополуччя [2, 50; 4].

Загальновідомо, що біологічні фактори статевого диференціювання доповнюються соціальними соціальними стереотипами. Мається на увазі так звана «психологічна стать» (маскулінність, фемінність та андрогінність). Стосовно спортивної діяльності, то прояви маскулінних якостей та рис особистості являється показником успішності, на чому неодноразово наголошувалось фахівцями. Але якщо розглядати це питання в контексті міжособистісних відносин, то маскулінні якості можуть негативно на них впливати або знижувати її ефективність [3, с. 187].

За результатами гендерної ролевої характеристики у наших дослідженнях виявлено, що у спортсменок, що спеціалізуються у парно-групових видах акробатики, 12-25 років (амплуа ті, що вгорі) до маскулінного типу гендерної ідентичності віднесені 10 % респонденток, до андроморфного – 90 %. У тих, хто не займається спортом: маскулінність – 3 %, фемінність – 10 %, андрогінність – у 87 % випробуваних (рис. 1).

У хлопців-акробатів виявлено у 45 % ознаки маскулінності, 55 % – андрогінність. У осіб, що не займається спортом: маскулінність – 30 %, андрогінність – 70 %. У акробаток 16-23 років (амплуа ті, що посередині та внизу: маскулінність – 20 %, андрогінність – 80 %. Фемінінний тип особистості не виявлено у жодній з спортсменок.

Показники гендерної ідентифікації особистості (%) у акробатів обох статей (субеліта та елітні атлети) та осіб, що не займаються спортом

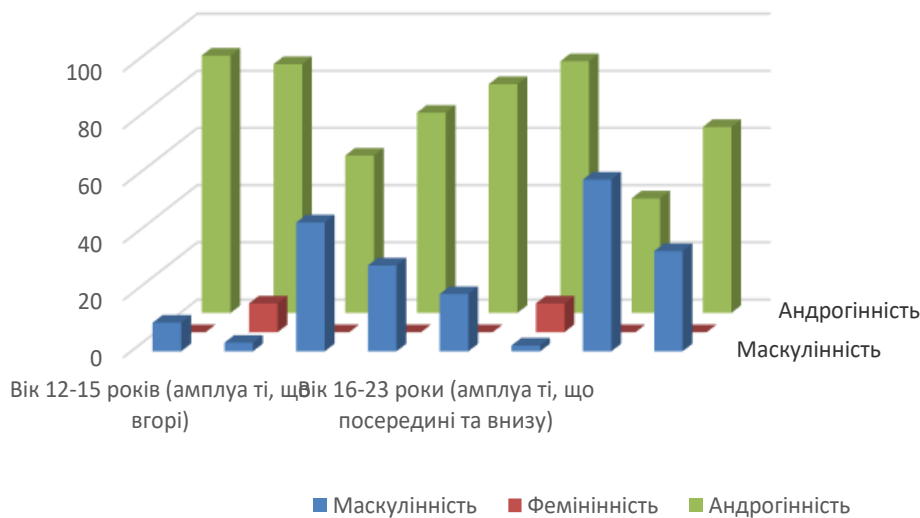

Рис. 1. Показники гендерної ідентифікації особистості (%) у акробатів обох статей (субеліта та елітні атлети) та осіб, що не займаються спортом

У тих, хто не займається спортом: маскулінність – 5 %, фемінінність – 16 %, андрогінність – 79 %. У хлопців-акробатів: маскулінність – 60 %, андрогінність – 40 %. У осіб чоловічої статі, що не займаються спортом: маскулінність – 35 %, андрогінність – 65 %.

Аналізуючи отримані нами дані дослідження гендерної ідентифікації особистості, було виявлено, що маскулінність та андрогінність превалює у дівчат-акробаток, і відсутній фемінінний тип особистості. У тих, хто не займається спортом, жіночої статі, андрогенний тип особистості також на високому рівні, але виявлено значний відсоток з фемінінним типом психологічної статі. Отримані нами результати підтверджують дані інших фахівців, що існує тенденція до маскулізації спортсменок. У хлопців-акробатів домінує маскуліна психологічна стать, та повністю відсутній фемінінний тип особистості.

Заняття спортом формують у юнаків маскуліні риси поведінки, тоді як у осіб чоловічої статі, що не займаються спортом, виявлено менші ознаки маскулінності. Спортсменки з ознаками маскуліних рис можуть мати певний успіх у спорті завдяки наполегливості, сили волі, агресивності тощо, але слід звертати увагу та можливо навіть коригувати це в повсякденному житті.

Нами було зроблено кореляційний аналіз окремих антропометричних даних з показниками гендерної ідентифікації особистості (ширина плечей, тазу). Дівчата ті, що посередині та внизу, мають широкі плечі, вузький таз та в них спостерігається більша кількість маскуліних проявів. З урахуванням цих проявів може варіювати й зв'язок між психологічною статтю та антропометричними показниками ($r=0,56-0,92$).

Висновки. Аналіз спеціальної науково-методичної літератури показав, що сама по собі спортивна діяльність не деформує особистість. Тому необхідно зробити увагу та тому, що не має однозначної думки фахівців, що лише силові види спорту впливають на прояв маскулінності у психіці дівчат-спортсменок. Можна лише констатувати той факт, що завдяки спільному впливу низки факторів, серед яких є й спорту, у дівчат, які займаються акробатикою, на відміну від осіб, що не займаються спортом, психологічні процеси протікають переважно до андрогінного типу з ухилом у маскуліний бік. Це характеризує осіб із сильними якостями психіки особистості, що протікають за обома типами (як чоловічим, так і за жіночим). У дівчат-акробаток обох амплуа отримані дані тестування за методикою психологічної статі свідчать про зміщення від фемінінного типу гендерної ідентифікації до маскуліного та андрогінного типів.

Перспективи подальших досліджень плануються у напрямку дослідження кореляційних взаємозв'язків з широким колом морфометричних показників гендерної ідентифікації особистості акробатів обох статей та різної спортивної кваліфікації.

Література

1. Бачинська Н.В., Забіяко Ю.О., Шуба В.О. Вивчення гендерної ідентифікації особистості студентів вузів 17-22 років. Науковий журнал «Молодий вчений». № 2 (54) лютий, 2018. С. 220-222.
2. Богуславський В.В., Бачинська Н.В.В., Анісімов Д.О., Петрушин Д.В., Пожидаєв М.Ю. Особливості гендерної ідентифікації особистості майбутніх правоохоронців, що займаються різними видами спорту. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, вип. 10 (170), 2023: 50-53.
3. Івченко О.М. Питання соціально-психологічного клімату в командних видах спорту та гендерні особливості мотивації. Актуальні проблеми фізичної культури, спорту і здоров'я: матеріали міжн. наук. інтернет-конф. (Черкаси, 27-28 травня 2021 р.). Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2021. С. 187-191.
4. Dean, M. L., & Tate, C. C. Extending the legacy of Sandra Bem: Psychological androgyny as a touchstone conceptual advance for the study of gender in psychological science. *Sex Roles*. Advance online publication. 2016. doi:10.1007/s11199-016-0713-z.
5. Golden, C. R., & McHugh, M. C. The personal, political, and professional life of Sandra Bem. *Sex Roles*. Advance online publication. 2016. doi:10.1007/s11199-016-0674-2.
6. Keener, E., & Mehta, C. M. The past, present, and future of masculinity, femininity and gender: Honoring feminist scholar Sandra L. Bem (1944-2014). 2017. Part 2. *Sex Roles*, 76 (11-12).
7. Liben, L. S., & Bigler, R. S. Understanding and undermining the development of gender dichotomies: The legacy of Sandra Lipsitz Bem. *Sex Roles*. Advance online publication. 2015. doi:10.1007/s11199-015-0519-4.
8. Martin, C. L., Cook, R. E., & Andrews, N. C. Z. Reviving androgyny: A modern day perspective on flexibility of gender identity and behavior. *Sex Roles*. Advance online publication. 2016. doi:10.1007/s11199-016-0602-5.
9. Mehta, C. M. Gender in context: Considering variability in Wood and Eagly's traditions of gender identity. *Sex Roles*. 2015. 73(11-12), 490-496. doi:10.1007/s11199-015-0535-4.
10. Menon, M. Multidimensional gender identity and gender-typed relationship styles in adolescence. *Sex Roles*. 2016. Advance online publication. doi:10.1007/s11199-016-0589-y.

References

1. Bachinska N.V., Zablyako Yu.O., Shuba V.O. (2018). Vivchennya gendernoyi Identifikatsiyi osobistosti studentiv vuziv 17-22 rokiv. [Study of gender identity identification of university students aged 17-22]. *Naukoviy zhurnal «Molodiy vcheniy»*. № 2 (54). P. 220-222 [in Ukrainian].
2. Boguslavskiy V.V., Bachinska N.V.V., Anislmov D.O., Petrushin D.V., Pozhidaev M.Yu. (2023). Osoblivosti gendernoyi Identifikatsiyi osobistosti maybutnih pravoohorontslv, scho zaymayutsya rlnznimi vidami sportu [Peculiarities of gender identity identification of future law enforcement officers engaged in various sports]. *Naukoviy chasopis NPU imeni M.P. Dragomanova*, vip. 10 (170): 50-53 [in Ukrainian].
3. Ivchenko O.M. (2021). Pitannya sotsialno-psihologichnogo klimatu v komandnih vidah sportu ta genderni osoblivosti motivatsiyi [Issues of socio-psychological climate in team sports and gender specifics of motivation]. *Aktualni problemi flzichnoyi kulturi, sportu i zdorov'ya: materlali mlzhn. nauk. Internet-konf. (Cherkasi, 27-28 travnya 2021)*. Cherkaskiy natsionalniy unversitet imeni Bogdana Hmel'nitskogo. Cherkasi: 187-191 [in Ukrainian].
4. Dean, M. L., & Tate, C. C. (2016). Extending the legacy of Sandra Bem: Psychological androgyny as a touchstone conceptual advance for the study of gender in psychological science. *Sex Roles*. Advance online publication. doi:10.1007/s11199-016-0713-z [in English].
5. Golden, C. R., & McHugh, M. C. (2016). The personal, political, and professional life of Sandra Bem. *Sex Roles*. Advance online publication. doi:10.1007/s11199-016-0674-2 [in English].
6. Keener, E., & Mehta, C. M. (2017). The past, present, and future of masculinity, femininity and gender: Honoring feminist scholar Sandra L. Bem (1944-2014), Part 2. *Sex Roles*, 76(11-12) [in English].
7. Liben, L. S., & Bigler, R. S. (2015). Understanding and undermining the development of gender dichotomies: The legacy of Sandra Lipsitz Bem. *Sex Roles*. Advance online publication. doi:10.1007/s11199-015-0519-4 [in English].
8. Martin, C. L., Cook, R. E., & Andrews, N. C. Z. (2016). Reviving androgyny: A modern day perspective on flexibility of gender identity and behavior. *Sex Roles*. Advance online publication. doi:10.1007/s11199-016-0602-5 [in English].
9. Mehta, C. M. (2015). Gender in context: Considering variability in Wood and Eagly's traditions of gender identity. *Sex Roles*, 73(11-12), 490-496. doi:10.1007/s11199-015-0535-4 [in English].
10. Menon, M. (2016). Multidimensional gender identity and gender-typed relationship styles in adolescence. *Sex Roles*. Advance online publication. doi:10.1007/s11199-016-0589-y [in English].